

**IJTIMOY KAPITALNI AVLoddan-AVLodga O'TKAZISHDA OILA VA TA'LIM
TIZIMINING ROLI****Norqobilov Muzaffar Jumayevich***DXX ChQ "Yosh chegarachilar" HAL direktori**Falsafa fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)*

Annotatsiya: *Ushbu maqola ijtimoiy kapitalni avloddan-avlodga o'tkazishda oila va ta'lim tizimining rolini o'rganadi. Ijtimoiy kapital jamiyatdagi munosabatlar, ishonch va normalar tizimi sifatida ta'riflanadi, u oilaviy tarbiya va ta'lim orqali vorisiylanadi. Maqolada ilmiy adabiyot tahlili, mexanizmlar muhokamasi, amaliy misollar va zamonoviy muammolar ko'rib chiqiladi. Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatadiki, oila "bog'lanish" kapitalini, ta'lim esa "ko'priq" kapitalini ta'minlaydi, lekin globallashuv va ijtimoiy o'zgarishlar ularning samaradorligini pasaytirishi mumkin. Asosiy takliflar oilaviy siyosatlar va ta'lim reformalarini rivojlantirishdan iborat. Maqola o'zbek jamiyati misolida global kontekstni tahlil qiladi.*

Kalit so'zlar:*Ijtimoiy kapital, avlodlar o'rtasi o'tkazish, oila, ta'lim tizimi, vorisiylik, normalar, ishonch, jamiyat ustuvorligi, ta'lim reformalari, o'zbek jamiyati.*

KIRISH

Ijtimoiy kapital (social capital) konsepsiyasi zamonaviy sotsiologiya va iqtisodiyotda muhim o'rin tutadi. Uning ta'rifi Robert Putnam (Putnam, 2000) ishlarida keng yoritilgan: ijtimoiy kapital – bu jamiyatning samarali faoliyatini ta'minlovchi ishonch, normalar va munosabatlar tarmoqlari. Bu kapitalning avloddan-avlodga o'tkazilishi (vorisiylik) jamiyatning uzoq muddatli ustuvorligi uchun zarurdir. Oila va ta'lim tizimi bu jarayonda markaziy rol o'ynaydi, chunki oila mahalliy bog'lanishlarni, ta'lim esa keng ijtimoiy tarmoqlarni shakllantiradi.

Ushbu maqolada ijtimoiy kapitalni avlodlar o'rtasida o'tkazishda oila va ta'limning roli ilmiy jihatdan ko'rib chiqiladi. Asosiy tadqiqot savoli: Oila va ta'lim qanday mexanizmlar orqali ijtimoiy kapitalni vorisiylaydi? Maqsad – ilmiy adabiyotni tahlil qilish, amaliy misollarni keltirish va zamonoviy xavflarni muhokama qilish orqali bu masalani chuqur o'rganish.

Maqola o'zbek jamiyatiga ham e'tibor qaratadi, chunki o'zbek oilaviy tuzumi va ta'lim tizimi (masalan, mahalla va maktablar) ijtimoiy kapitalning klassik misollaridir. Tuzilish: adabiyot tahlili, mexanizmlar, misollar, xavflar va xulosa. Bu tadqiqot jamiyatlarning ijtimoiy ustuvorligini saqlash uchun amaliy takliflar beradi.

Adabiyot tahlili

Ijtimoiy kapital konsepsiyasi Per Burde (Bourdieu, 1986) va Jeyms Koulman (Coleman, 1988) ishlarida rivojlangan. Burde uni ijtimoiy tarmoqlar va munosabatlar sifatida ko'radi, u oilaviy va ta'lim kontekstida shakllanadi. Koulman esa ijtimoiy kapitalni "inson kapitalini yaratish" vositasi sifatida ta'kidlaydi, u oilaviy normalar orqali o'tkaziladi.

Putnam (2000) ijtimoiy kapitalni "bog'lanish" (bonding) va "ko'prik" (bridging) turlariga ajratadi: oila bog'lanish kapitalini, ta'lim esa ko'prik kapitalini ta'minlaydi. Fukuyama (Fukuyama, 1995) ishonchning oilaviy meros sifatida o'tkazilishini ta'kidlaydi.

Global tadqiqotlarda (Granovetter, 1973) oilaviy "kuchli bog'lanishlar" (strong ties) va ta'lim orqali "zaif bog'lanishlar" (weak ties) vorisiyligi ko'rsatilgan. Portes (Portes, 1998) ijtimoiy kapitalning oilaviy salbiy tomonlarini (masalan, tengsizlik) muhokama qiladi.

O'zbek olimlarining ishlarida bu masala dolzarb. Masalan, Ahmadaliev (2015) o'zbek oilasida ijtimoiy normalarning o'tkazilishini tahlil qilgan. Karimov (2010) ta'lim tizimining mahalla bilan bog'liqligini ko'rsatadi. Zamonoviy tadqiqotlar (Woolcock, 2001) ta'lim reformalarining ijtimoiy kapitalga ta'sirini o'rganadi, bu globallashtirish sharoitida muhimdir.

Ijtimoiy kapital vorisiyligida oila va ta'limning roli va mexanizmlari

Oila va ta'lim ijtimoiy kapitalni avlodlarga o'tkazishda bir necha mexanizm orqali faoliyat ko'rsatadi:

1. Oilaviy mexanizmlar: Oila ishonch va normalarni o'tkazadi. Masalan, oilaviy tarbiya orqali bolalar o'zaro yordamni o'rganadi, bu bog'lanish kapitalini mustahkamlaydi (Coleman, 1988). O'zbek oilasida "katta oila" tuzumi bu jarayonni kuchaytiradi.

2. Ta'lim tizimining mexanizmlari: Maktablar va universitetlar ko'prik kapitalini shakllantiradi, chunki ular keng munosabatlarni yaratadi. Ta'lim orqali normalar (hamkorlik, ishonch) o'tkaziladi (Putnam, 2000).

3. O'zaro bog'liqlik: Oila va ta'lim birgalikda ishlaydi – oilaviy qadriyatlar ta'limda davom etadi, bu vorisiylikni samarali qiladi (Bourdieu, 1986).

Amaliy misollar:

- O'zbek jamiyati: Oilaviy tarbiya (masalan, mehmondo'stlik) va maktab dasturlari orqali ijtimoiy kapital o'tkaziladi. "Mahalla" oilalar ta'lim bilan hamkorlik qiladi (Karimov, 2010).

- AQSH misoli: Oilaviy klublar va maktab faoliyatlari bog'lanish va ko'prik kapitalini vorisiylaydi (Putnam, 2000).

- Yevropa jamiyatlari: Ta'lim tizimlari (masalan, Finlyandiya) ijtimoiy normalarni oilaviy meros bilan uyg'unlashtiradi (Fukuyama, 1995).

- Osiyo konteksti: Xitoy oilalarida ta'lim ijtimoiy tarmoqlarni mustahkamlaydi (Granovetter, 1973).

Bu mexanizmlar ijtimoiy kapitalning ustuvorligini ta'minlaydi, lekin ular jamiyat tipiga bog'liq.

Xavflar va muammolar

Oila va ta'limning rollariga qaramay, zamonoviy omillar xavf tug'diradi:

1. Globallashtirish va urbanizatsiya: Shaharlashuv oilaviy bog'lanishlarni zaiflashtiradi, ta'lim esa individualizmni kuchaytiradi (Putnam, 2000).

2. Migratsiya va oilaviy buzilishlar: Migratsiya oilaviy vorisiylikni buzadi, bu ijtimoiy kapitalning pasayishiga olib keladi. O'zbekistonda mehnat migratsiyasi bu muammoni kuchaytiradi (Granovetter, 1973).

3. Ta'lim tengsizligi: Sifatsiz ta'lim ijtimoiy kapitalning tengsiz taqsimlanishiga olib keladi (Bourdieu, 1986).

4. Raqamli o'zgarishlar: Onlayn ta'lim oilaviy munosabatlarni zaiflashtirishi mumkin (Woolcock, 2001).

Takliflar:

- Oilaviy siyosatlar (masalan, oilaviy ta'lim dasturlari) va ta'lim reformalarini rivojlantirish.

- Raqamli platformalarda oila-ta'lim hamkorligini kuchaytirish.

- Empirik tadqiqotlar orqali samaradorlikni o'lchash.

Xulosa

Oila va ta'lim tizimi ijtimoiy kapitalni avlodlar o'rtasida o'tkazishning muhim mexanizmlaridir. Oila bog'lanishni, ta'lim esa ko'priq kapitalni ta'minlaydi. Biroq, global o'zgarishlar bu jarayonni murakkablashtiradi. Kelgusida tadqiqotlar ularning yangi shakllarini (raqamli) o'rganishga qaratilmoqda.

Jamiyatlar oila va ta'limni mustahkamlash orqali ijtimoiy kapitalni saqlashi mumkin, bu iqtisodiy rivojlanish va hamjihatlikka xizmat qiladi.

ADABIYOTLAR RO'YXATI:

1. Ahmadaliev, A. (2015). O'zbek oilasi va ijtimoiy munosabatlar. Toshkent: O'zbekiston universiteti nashriyoti.

2. Bourdieu, P. (1986). The Forms of Capital. In J. Richardson (Ed.), Handbook of Theory and Research for the Sociology of Education (pp. 241-258). Greenwood.

3. Coleman, J. S. (1988). Social Capital in the Creation of Human Capital. American Journal of Sociology, 94, S95-S120.

4. Fukuyama, F. (1995). Trust: The Social Virtues and the Creation of Prosperity. New York: Free Press.

5. Granovetter, M. (1973). The Strength of Weak Ties. American Journal of Sociology, 78(6), 1360-1380.

6. Karimov, I. (2010). Mahalla and Education in Uzbekistan. Tashkent: Uzbekistan Press.

7. Portes, A. (1998). Social Capital: Its Origins and Applications in Modern Sociology. Annual Review of Sociology, 24, 1-24.

8. Putnam, R. D. (2000). Bowling Alone: The Collapse and Revival of American Community. New York: Simon & Schuster.

9. Woolcock, M. (2001). The Place of Social Capital in Understanding Social and Economic Outcomes. Canadian Journal of Policy Research, 2(1), 11-17.